

Λάρκος Λάρκου

ΑΛΛΑΖΕΙ Η ΤΟΥΡΚΙΑ;

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικά	3
Το Θαυμάσιο αεροπλανοφόρο.....	4
Το θεμελιώδες ερώτημα.....	6
Η προεδρία της δημοκρατίας	8
Οι εκλογές του Ιούλη	11
Η μάχη της μανδήλας.....	12
Η απειλή του δικαστή	14
Η Απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου	15
Ανάπτυξη-οικονομία.....	18
Ευρωτουρκική αρυθμία	20
Το άρθρο 301	22
Συμβούλιο σύνδεσης Τουρκίας-ΕΕ	23
Η Αλλαγή του Συντάγματος	27
Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΡΓΚΕΝΕΚΟΝ	29
Ο Ερντογάν και οι Κούρδοι.....	31
Το κομματικό σύστημα.....	35
Οι δύο αλήθειες.....	36

Εισαγωγικά

Η Τουρκία αλλάζει ή μένει ακίνητη; Η σημερινή Τουρκία είναι διαφορετική ή είναι ίδια με την Τουρκία του Ετσεβίτ; Αυτό το θεμελιακό ερώτημα απασχολεί δικαίως κάθε πολιτική ανάλυση αφού αποτελεί τον κεντρικό της πυρήνα. Προσωπικά εκτιμώ ότι το κατ' εξοχήν πολιτικό ρητό τα «πάντα ρει», ισχύει και στην περίπτωση της Τουρκίας. Η Τουρκία έχει πολιτικά χαρακτηριστικά μοναδικά στην ιστορία της πολιτικής επιστήμης. Η Τουρκική Δημοκρατία δημιουργήθηκε μέσα από την διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας το 1918 και τη νίκη των τούρκων στον πόλεμο με την Ελλάδα στη Μ. Ασία το 1922. Αυτά τα δύο γεγονότα σημάδεψαν καταλυτικά το νέο σύστημα εξουσίας στο οποίο κυρίαρχη φυσιογνωμία ανεδείχθη ο Μουσταφά Κεμάλ Αττατούρκ. Το σύστημα δούλεψε μέσα από τον προοδευτικό αυταρχισμό του Μ. Κεμάλ που φιλοδόξησε να φέρει στους τούρκους έναν ιδιόμορφο «εξευρωπαϊσμό» -με το δικό του μαστίγιο. Σήμερα η κυριαρχία Ερντογάν δημιουργεί ορισμένα νέα δεδομένα στην Τουρκική Δημοκρατία με κορυφαία στιγμή της την έναρξη ενταξιακών συνομιλιών με την ΕΕ στις 3 Οκτωβρίου 2005. Από το σημείο αυτό και έως σήμερα η ΕΕ εποπτεύει το ρυθμό των αλλαγών και διατυπώνει τις παρατηρήσεις της. Ποια είναι η Τουρκία των τελευταίων δύο ετών; Τι αλλάζει και σε ποιο επίπεδο; Τι δεν αλλάζει και σε ποιο επίπεδο; Η Τουρκία του τελευταίου διαστήματος, από 2007 έως το Μάιο του 2008, είναι αντικείμενο του παρόντος ηλεκτρονικού μου βιβλίου.

Λάρκος Λάρκου

Το Θαυμάσιο αεροπλανοφόρο

Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 σημάδεψε την πιο επιθετική κίνηση εξωτερικής πολιτικής του τουρκικού κατεστημένου. Στις δεκαετίες του '80 και του '90 πλήθος από δηλώσεις και κινήσεις στην Τουρκία απεδείκνυαν ότι οι επιθετικές και αναθεωρητικές δυνάμεις διατηρούσαν τον κεντρικό ρόλο στις τελικές αποφάσεις. Οι δηλώσεις και οι ενέργειες είχαν άμεση σχέση με την εσωτερική πολιτική ζωή της (τρία στρατιωτικά πραξικοπήματα, 1960, 1971, 1980) και με την συστηματική και απροκάλυπτη παρουσία της στρατογραφεικρατίας στην πολιτική ζωή. Η πολιτική ελίτ στην Τουρκία αξιοποίησε τις ισορροπίες ισχύος ανάμεσα σε ΗΠΑ και ΕΣΣΔ παίζοντας το χαρτί των ΗΠΑ και αξιοποιώντας τη γεωπολιτική της αξία ως «ένα θαυμάσιο αεροπλανοφόρο αραγμένο μπροστά στη Σοβιετική Ένωση...». Ο ψυχρός πόλεμος προσέφερε το «επίσημο ένδυμα» στην κεμαλική ελίτ ώστε να λειτουργεί ως νυκτοφύλακας της λαϊκής ψήφου: κάθε φορά που οι επιλογές των τούρκων δεν ήταν αρεστές στην ηγεσία του στρατού, σημειωνόταν και μια ευθεία ανάμειξη στην πολιτική ζωή με σταθερό πρόσχημα τον «ισλαμικό κίνδυνο». Η Τουρκία δεν αντιμετώπισε ιδιαίτερα προβλήματα στο διεθνή χώρο εξαιτίας αυτής της κατάστασης. Οι ΗΠΑ ανέχτηκαν, στήριξαν, ή και υποβάθμισαν επιλογές εσωτερικής πολιτικής (λ.χ. δικτατορία Εβρέν) ή επιλογές εξωτερικής πολιτικής (λ.χ. εισβολή στην Κύπρο) επειδή στην ανάλυσή τους πρώτο ζήτημα ήταν το ποια χώρα μπορεί συνεισφέρει περισσότερο στην «απόκρουση» της σοβιετικής απειλής. Έτσι χώρες ειδικού βάρους στην ανάλυση των ΗΠΑ (Ισραήλ, Τουρκία), είχαν μερική αυτονομία στις κινήσεις τους. Ήταν δορυφορικές ως προς την μητρόπολη (ΗΠΑ) και ταυτόχρονα επεκτατικές στην δική τους περιφέρεια όπως βεβαιώνουν τα παραδείγματα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο ή οι συνεχείς εισβολές στο Λίβανο από ισραηλινά στρατεύματα.

Στο επίπεδο της επιθετικής ρητορικής ενδεικτικά αναφέρω μερικές δηλώσεις εκείνης της εποχής:

Σε έκδοση του τουρκικού Γενικού Επιτελείου Στρατού το 1975 υπάρχει η εξής διατύπωση: «Υπάρχει επιτακτική ανάγκη από άποψη ασφαλείας της Τουρκίας να δημιουργηθεί μια ζώνη ασφαλείας έξω από τα σημερινά σύνορά της που να περιλαμβάνει τα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονται πολύ κοντά της...». Ο τέως ΥΠΕΞ της Τουρκίας Μ. Εζεμπέλ δηλώνει στις 22 Ιανουαρίου 1975 ότι «η Κύπρος είναι το πρώτο βήμα προς την περιοχή του Αιγαίου». Ο τέως πρωθυπουργός της Τουρκίας Μ. Ουλουσού μέσα στην τουρκική εθνοσυνέλευση δήλωσε στις 23 Μαΐου 1986 ότι «μπορεί να αναγκαστούμε να διαλύσουμε το δακτύλιο των νησιών του Αιγαίου που δεν επιτρέπουν στην Τουρκία να αναπνεύσει και έχουν γίνει ένας βατήρας για το πήδημα στη Μ. Ασία...».

Ταυτόχρονα με ενέργειες όπως λ.χ. σεισμικές έρευνες στο Αιγαίο (Χόρα, Σισμίκ), ή με στρατιωτικές επιλογές (στρατιά του Αιγαίου, παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου) εκδήλωσε την διάθεσή της για αλλαγές σε ότι θεωρεί «ζωτικά» της συμφέροντα στο Αιγαίο. Σε τρεις περιπτώσεις από το 1974 έως σήμερα η Ελλάδα και η Τουρκία έφθασαν στα πρόθυρα του πολέμου μετά από επιθετικές κινήσεις που προέρχονται από την Τουρκία. Το 1976 επί πρωθυπουργίας Κ. Καραμανλή και Σ. Ντεμιρέλ με τις κινήσεις του σειсмоγραφικού «Χόρα» στα ελληνικά χωρικά ύδατα, το 1987 επί πρωθυπουργίας Α. Παπανδρέου και Τ. Οζάλ με την κρίση να φθάνει στην εντολή για άμεσες επιχειρήσεις στην περιοχή του Β.Α. Αιγαίου, και το 1996 επί πρωθυπουργίας Κ. Σημίτη και Τ. Τσιλέρ εξ αφορμής της κρίσης γύρω από τα Ίμια. Αυτή η πρακτική δεν αφορούσε κατ' αποκλειστικότητα την Κύπρο ή την Ελλάδα. Ήταν πολυδιάστατα επιθετική και κάλυπτε σχεδόν το σύνολο των χωρών που συνόρευαν με την Τουρκία. Απέναντι στη Συρία για το ζήτημα της Αλεξανδρέτας («αποτελεί κίνδυνο για το ΝΑΤΟ» δήλωσε ο Υπουργός Άμυνας Σ. Γιαβουζτούρκ το 1985, απέναντι στη Βουλγαρία («θέλουμε πίσω και τα τρία εκατομύρια ομοεθνών μας που ζουν εκεί») δήλωνε ο Τ. Οζάλ το 1986 και απέναντι στο Ιράκ θέτοντας ζήτημα Κιρκούκ και τουρκομάνων που διαβιούν εκεί.

Το θεμελιώδες ερώτημα

Σταδιακά οι παλαιοί πολιτικοί απεσύρθηκαν (Σ. Ντεμιρέλ), φθαρμένοι ηγέτες έμειναν στο περιθώριο (Τ. Τσιλέρ), άλλοι έχουν κλείσει το βιολογικό τους κύκλο (Τ. Οζάλ, Μ. Ετσεβίτ, Ε. Ινονού, Ι. Τζεμ) και άλλοι έπεσαν θύματα της ίδιας της πολιτικής τους (Μ. Γιλμάζ). Μια νέα γενιά πολιτικών μπήκε στο στίβο της τουρκικής πολιτικής. Αυτή η εξέλιξη, με τη σειρά της, θέτει το πολύπλοκο ερώτημα.

Είναι ίδια η τότε Τουρκία με την Τουρκία της οποίας πρωθυπουργός είναι ο Ερντογάν; Εκτιμώ ότι αρκετά πράγματα έχουν αλλάξει. Πρώτα απ' όλα το παγκόσμιο σύστημα. Η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ άλλαξε τις παγκόσμιες ισορροπίες και μετέβαλε την αξία του τουρκικού οικοπέδου. Ο μεταψυχροπολεμικός κόσμος δεν χρειάζεται στον ίδιο βαθμό «αβύθιστα αεροπλανοφόρα», και αντίθετα με ότι συνέβαινε στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία και η Ρωσία αναπτύσσουν ραγδαία τις διμερείς τους σχέσεις τόσο στον ενεργειακό όσο και στον εμπορικό τομέα. Η συνεργασία τους στον ενεργειακό τομέα είναι επωφελής και για το δύο μέρη. Στις 17 Νοεμβρίου 2005 έγιναν τα εγκαίνια του ενεργειακού σταθμού Ντουρουσού κοντά στη Σαμσουντα όπου καταλήγει ο αγωγός που διοχετεύει ρωσικό φυσικό αέριο στην Τουρκία. Παρόντες στα εγκαίνια ήταν οι Τ. Ερντογάν, ο ρώσος πρόεδρος Β. Πούτιν και ο ιταλός πρωθυπουργός Σ. Μπερλουσκόνι. Ο ρώσος πρόεδρος Β. Πούτιν έκανε την εκτίμηση ότι « η Τουρκία θα γίνει ενεργειακή γέφυρα μεταξύ Ανατολής και Δύσης» και ότι το φυσικό αέριο μπορεί να φθάσει προς τη Νότια Ευρώπη, τη Νότια Ιταλία και το Ισραήλ.

Η ανάδειξη της ΕΕ ως παράγοντα που θα μπορούσε να ενώσει ευρωπαϊκές αντιθέσεις μετά το 1990, βρήκε θετική απήχηση σε πολλά τμήματα της τουρκικής ελίτ, κυρίως στην βιομηχανική κοινότητα, τη διανοήση, και τους οπαδούς του δυτικού δρόμου. Ύστερα προστέθηκε και η δυναμική που έδωσε στα πράγματα ο Τ. Ερντογάν: με μετριοπαθή ισλαμική ρητορική στην αρχή, έγινε στη

συνέχεια η ατμομηχανή για να ακολουθήσει η τουρκική κοινωνία ένα νέο «πολιτικό ξεκίνημα», την επιλογή της ένταξης στην ΕΕ.

Το 1999 με πρωθυπουργό τον Μ. Ετσεβίτ η Σύνοδος Κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι αποφάσισε τη χορήγηση του τίτλου του υποψήφιου μέλους και το 2004, με απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ορίστηκε ημερομηνία για έναρξη ενταξιακών συνομιλιών. Οι συνομιλίες άρχισαν σύμφωνα με το πρόγραμμα που συμφωνήθηκε στις 3 Οκτωβρίου 2005.

Αυτή η αλλαγή που συνετελέσθη στην Τουρκία, κατ' ουσίαν ισοδυναμεί με την αναγκαία προσαρμογή της τουρκικής κοινωνίας στα νέα δεδομένα της ανοικτής, παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της ΕΕ προς την οποία, κυρίως, στρέφονται οι τουρκικές εξαγωγές. Η προσαρμογή δεν είναι ευθύγραμμη. Συντελείται μέσα από αντιπαραθέσεις ανάμεσα στην αναχρονιστική και προοδευτική ιδεολογία. Οι κεμαλιστές που ιστορικά ηγήθηκαν της προσπάθειας για τον «εξευρωπαϊσμό» των τούρκων αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό τη συνέχιση ή την ολοκλήρωση αυτής της πορείας. Γνωρίζουν ότι αυτό συνεπάγεται απώλεια προνομίων και ισχύος για το κεμαλικό κατεστημένο και κάνουν κάθε κίνηση που περνά από το χέρι τους με σκοπό την παρεμπόδισή της και τη μακροπρόθεσμη ρύθμιση του θέματος μάλλον μέσα από την «Ειδική Σχέση» ή μια παραλλαγή της. Σήμερα ηγείται του ευρωπαϊκού δρόμου το μετριοπαθές ισλαμικό Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης του Τ. Ερτογάν. Αυτή η αντίφαση είναι χαρακτηριστικό της τουρκικής ιδιομορφίας: οι ιστορικά «φιλοδυτικές» δυνάμεις υπονομεύουν το δυτικό δρόμο και οι «ισλαμιστές» τον προωθούν. Ωστόσο παρατηρούνται σημαντικές καθυστερήσεις. Ένα πολύχρονο, κλειστό για δεκαετίες σύστημα δυσκολεύεται ή δεν μπορεί να υποδεχθεί τις νέες εξελίξεις με σημερινούς πλήρεις ρυθμούς. Είναι γι' αυτό που τόσο η Επιτροπή όσο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ασκούν πιέσεις για επιτάχυνση των μεταρρυθμίσεων και βεβαίως για υλοποίηση εκείνων που έχουν ψηφιστεί. Το σύστημα είναι δυσκίνητο. Αλλά κινείται σε ρυθμούς τουρκικούς και διατηρεί την ιδιόμορφη δυναμική του.

Η προεδρία της δημοκρατίας

Εκτιμώ ότι η πιο σημαντική σύγκρουση της τελευταίας διετίας ήταν εκείνη γύρω από την διεκδίκηση της προεδρίας της τουρκικής δημοκρατίας με την ολοκλήρωση της θητείας του Α. Σεζέρ το 2007. Ο στρατός έκανε ότι μπορούσε για να διατηρήσει υπό την επιρροή του την προεδρία της χώρας. Οι κεμαλιστές πιστεύουν ότι η προεδρία της τουρκικής δημοκρατίας «ανήκει» στην κεμαλική παράδοση. Ο αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων της χώρας Γ. Μπουγούκανιτ μπροστά στο σενάριο να εκλεγεί πρόεδρος από το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης του Τ. Ερντογάν έκανε την ξεκάθαρη δήλωση στις 2 Απριλίου 2007: «ελπίζουμε να εκλεγεί κάποιος που θα υιοθετεί, όχι μόνο στα λόγια, αλλά και στην ουσία τις βασικές αρχές της δημοκρατίας μας».

Στην ουσία η ρήξη για τη διαδοχή του Α. Σεζέρ το 2007 ήταν μάχη ισχύος ανάμεσα στα δύο κέντρα εξουσίας, το στρατό από τη μια και την κυβέρνηση Ερντογάν από την άλλη. Τα δύο κέντρα εξουσίας έχουν διαφορετικά κίνητρα και διαφορετικούς στόχους. Ο στρατός από τη μια να διατηρήσει τα «κεκτημένα» του (ρυθμιστικός ρόλος, κεντρικός ρόλος στα θέματα «εθνικής ασφαλείας»). Η μόνη απειλή για το στρατιωτικό κατεστημένο ήταν η δημοτικότητα του κεντροδεξιού ισλαμιστή Τ. Ερντογάν καθώς οι περισσότερες ενδείξεις έδειχναν ότι ο Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης ήταν σε θέση να κερδίσει μια νέα κυβερνητική τετραετία (2008-2012), άρα να είναι σε θέση να επιλέγει εκείνο τον πρόεδρο του κράτους.

Στις 27 Απριλίου 2007 το δημόσιο τηλεσίγραφο των στρατηγών οδήγησε σε εκρηκτική κατάσταση: ο στρατός -με πρόσχημα τη διατήρηση του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους- σε συνεργασία με το Ανώτατο Δικαστήριο αρνήθηκε στο Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης τη δυνατότητα να εκλέξει πρόεδρο. Το Ανώτατο Δικαστήριο ανακάλυψε κενά στον τρόπο εκλογής που προώθησε ο Ερντογάν. Το Ανώτατο Δικαστήριο γνωμάτευσε ότι δεν ήταν συνταγματικά «ορθός» ο αριθμός των βουλευτών που θα

μπορούσαν να εκλέξουν νέο πρόεδρο, αφού το κεμαλικό Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα απείχε από την εκλογική διαδικασία σε πλήρη ευθυγράμμιση με τις επιθυμίες της λέσχης των στρατηγών. Έτσι ο εκλεκτός της πλειοψηφίας Α. Γκιουλ δεν έγινε πρόεδρος αφού η διαδικασία για την επόμενη ψηφοφορία σταμάτησε. Η συνεργασία στρατού-δικαστών-Μπαϊκάλ οδήγησε σε ακύρωση την πρώτη εκλογή Γκιουλ στην προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η σύγκρουση ήταν πολύ σοβαρή και οδήγησε σε πρόωρες εκλογές μέσα σε τεταμένη ατμόσφαιρα. Η σύγκρουση αφορούσε μια κεντρική μάχη εξουσίας: ο πρόεδρος έχει ρυθμιστικό ρόλο, έχει το δικαίωμα να αναπέμπει νόμους, προεδρεύει στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας και εκτελεί σημαντικές αποστολές στο εξωτερικό. Αυτό και μόνο ως σενάριο ξεπερνά τις «κόκκινες γραμμές» των κεμαλιστών γι' αυτό και -πριν από το τελεσίγραφο των στρατηγών- έγιναν σε όλη τη χώρα οργανωμένες και οργισμένες διαδηλώσεις, με κορυφαία εκείνη στην Άγκυρα στις 14 Απριλίου 2007. Το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα ήταν η μαριονέττα των στρατηγών και ο πρόεδρος του Ν. Μπαϊκάλ ο βασικός ομιλητής στις διαδηλώσεις «υπέρ του κοσμικού κράτους» και κατά του Ερντογάν. Στην ουσία οι διαδηλώσεις ήταν μια προσπάθεια να ασκηθεί δημόσια πίεση στον Ερντογάν για να αλλάξει άποψη και να προτείνει πρόσωπο της εμπιστοσύνης των κεμαλιστών στην προεδρία της δημοκρατίας.

Οι πρόωρες εκλογές στις 22 Ιουλίου 2007 έδωσαν τη λύση. Η τελική εκλογή στην προεδρία του μετριοπαθούς Υπουργού Εξωτερικών Α. Γκιουλ-μέσα από πλήθος σεναρίων ότι ο ίδιος ο Ερντογάν θα επέλεγε τον εαυτό του για το προεδρικό αξίωμα- ήταν η κορυφαία ήττα των στρατηγών από εξελίξεις που έχει δημιουργήσει ο Τ. Ερντογάν, από το 2003 έως σήμερα.

Η επιτυχημένη θητεία του Α. Γκιουλ στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών άνοιξε το δρόμο για την προεδρία του κράτους. Έμπιστος συνεργάτης του Ερντογάν, το δεξί του χέρι, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο πολιτικός των ειδικών αποστολών όταν ο Ερντογάν θέλει να ανοίξει «αντ' αυτού» νέους δρόμους. Έτσι έγινε

και το 2003 όταν έγινε προσωρινά πρωθυπουργός έως ότου λήξει η τιμωρία Ερντογάν από το δικαστήριο-αφαίρεση πολιτικών δικαιωμάτων- με την κατηγορία της «υποκίνησης σε θρησκευτικό φανατισμό» εξαιτίας της ανάγνωσης ενός ποιήματος το οποίο το δικαστήριο θεώρησε ως «στασιαστικό». Ο Α. Γκιουλ ως Υπουργός Εξωτερικών υπήρξε ο αρχιτέκτονας της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, ενώ στο κυπριακό υπήρξε η αποφασιστική δύναμη που οδήγησε στην εκπαράθρωση του αντιδραστικού ηγέτη των τ/κ Ρ. Ντενκτάς.

Ορισμένες εξελίξεις τις αποδέχονται με πολλή οργή οι στρατηγοί γιατί γνωρίζουν ότι η εποχή των Εβρέν δεν υπάρχει. Άλλαξε το διεθνές και το εσωτερικό πλαίσιο που δημιουργούσε στηρίγματα και υποδομές σε παρεμβάσεις τύπου Εβρέν. Ο στρατός δεν αγνοεί το διεθνές περιβάλλον: μια δικτατορία σήμερα θα οδηγούσε την τουρκική οικονομία και κοινωνία σε κατάρρευση γι' αυτό και συμπεριφέρεται με διαφορετικό τρόπο. Επιθυμεί να ασκεί επιρροή αλλά έμαθε και να συμβιβάζεται μπροστά σε υπέρτερες ανάγκες γι' αυτό και συνεργάζεται πλέον με τον Α. Γκιουλ.

Ο κεμαλισμός ήταν και είναι το ιδεολογικό πρόσχημα των στρατηγών. Υπερασπίζεται τον κοσμικό χαρακτήρα του τουρκικού κράτους, ο θεσμός εκείνος που στο παρελθόν οργάνωσε τρεις φορές την κατάλυσή του (1960, 1971, 1980) και πολλές φορές την παρασκηνιακή αλλοίωση της κοσμικότητάς του. Η σύγκρουση του 2007 απέδειξε ότι διακυβεύονται πολλά στο παρασκήνιο της «κοσμικότητας». Από το γόητρο των στρατιωτικών μέχρι το μέλλον του πανίσχυρου Ταμείου Αλληλοβοήθειας Στρατού. Από τις αντοχές που συνδέονταν με την ενότητα του Κόμματος Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης σε μια κρίσιμη ψηφοφορία, μέχρι τον απελπισμένο αγώνα του Ν. Μπαϊκάλ να παραμείνει γαντζωμένος στο πολιτικό σκηνικό λειτουργώντας ως υπηρέτης του στρατηγού Μπουγιούκανιτ. Πάνω σε αυτά τα διλήμματα το παλαιό κατεστημένο οδήγησε τη χώρα σε εκλογές, με την ελπίδα πως το κλίμα φανατισμού και πόλωσης θα στερούσε δυνάμεις από το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης. Η προσπάθεια των

κεμαλιστών να πείσουν την τουρκική κοινωνία ότι ο Ερντογάν ήταν κίνδυνος για το κοσμικό κράτος, παράγοντας ανωμαλίας και συνεχούς έντασης δεν πέτυχε. Αντίθετα η κοινή γνώμη απέρριψε την ρητορεία των κεμαλιστών και έδωσε νέα τετραετία στον Τ. Ερντογάν. Ο Τ. Ερντογάν έδειξε ότι έχει οργανώσει ισχυρούς δεσμούς με την τουρκική κοινωνία: σε πολλούς τούρκους η ψήφος υπέρ του Ερντογάν είναι και μια ευθεία απόρριψη της πρακτικής του στρατού να παρεμβαίνει στη δημόσια πολιτική ζωή. Οι τούρκοι άκουσαν τις προειδοποιήσεις του Μπουγιούκανιτ και είδαν τις διαδηλώσεις στις μεγάλες πόλεις. Ψήφισαν τον Ερντογάν θέλοντας να καταδικάσουν την στρατιωτική επιρροή καθώς επίσης και τα κόμματα εκείνα που έγιναν όργανα του κεμαλικού κατεστημένου. Ειδικά για τον Μπαϊκάλ μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα ότι -αν και μέλος της Σοσιαλιστικής Διεθνούς- αποτελεί μια αντιδραστική πολιτική φιγούρα που συμμαχεί διαρκώς με το στρατιωτικό κατεστημένο με στόχο την αλλοίωση της πολιτικής έκφρασης των τούρκων πολιτών. Είναι δύσκολο να ερμηνευτεί η στάση ανοχής που τηρεί απέναντί του η Σοσιαλιστική Διεθνής αφού παραβιάζει κατάφωρα τις βασικές της αρχές.

Οι εκλογές του Ιούλη

Αυτή η σύγκρουση γύρω από τη διαδοχή Σεζέρ έγινε αιτία προόδου στο τουρκικό πολιτικό σύστημα. Οδήγησε σε πραγματική αλλαγή. Έτσι στις 22 Ιουλίου 2007 η τουρκική δημοκρατία έκανε βήματα μπροστά. Οι πρόωρες βουλευτικές εκλογές του 2007 αποτύπωσαν (συγκριτικά) με τον πιο αυθεντικό τρόπο τη βούληση των τούρκων, ως οι πιο ελεύθερες και πολυφωνικές από το 1923 έως σήμερα. Στις 22 Ιουλίου 2007 είχαμε τις πιο δημοκρατικές εκλογές στην τουρκική ιστορία -σε σύγκριση με κάθε προηγούμενη. Η εξήγηση γι' αυτό συνδέεται με την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας. Αυτό που έγινε ήταν το χειροπιαστό «δώρο» της ΕΕ στην Τουρκία. Από το 1999 έως το 2004 και κυρίως από τις 3 Οκτωβρίου 2005 έως σήμερα, δημιουργήθηκε ένα «πλαίσιο

δεσμεύσεων» στο οποίο αναπτύχθηκε περισσότερη σταθερότητα, άρα λιγότερες παρεμβάσεις από το στρατό. Η ΕΕ παρείχε το πλαίσιο, έδωσε μια δέσμη κινήτρων μέσα από δεσμεύσεις και κυρώσεις έτσι που τα υποψήφια μέλη να ακολουθούν την προσυμφωνημένη πορεία. Για την Τουρκία ήταν ότι καλύτερο μπορούσε να προκύψει σε μια περίοδο που εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους για την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών. Οι ευρωπαϊκές δεσμεύσεις έχουν βοηθήσει στην ανάπτυξη ενός καλύτερου συστήματος ελευθερίας στην έκφραση και αυτό έγινε ακόμα και στην πιο ιδιόμορφη περίπτωση, όπως η τουρκική, με την εκλογή αριθμού βουλευτών κουρδικής καταγωγής. Το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης από το 34% το 2003 εκτοξεύθηκε στο σαρωτικό 47% των ψήφων το 2007. Αυτό σημαίνει θεσμική πρόοδο για το πολιτικό σύστημα της Τουρκίας γιατί εξέφρασε την πιστή θέληση των πολιτών, χωρίς στρεβλώσεις ή εξωθεσμικές αλλοιώσεις.

Ο Μεχμέτ Αλί Σαχίν, αντιπρόεδρος της τουρκικής κυβέρνησης συνόψισε το δίδαγμα της 22^{ας} Ιουλίου λέγοντας με νόημα ότι «την πολιτική πρέπει να την ασκούν πολιτικοί» (24 Ιουλίου 2007). Ο Τ. Ερτογάν, ο μεγάλος νικητής της εκλογής στις 22 Ιουλίου, κέρδισε μια σημαντική μάχη απέναντι στο κεμαλικό κατεστημένο. Είναι απολύτως σαφές ότι κατέρρευσε όλη η προσπάθεια του στρατιωτικού επιτελείου σε συνεννόηση με τον απελπισμένο Μπαϊκάλ να αλλάξουν την κανονική τροχιά των πραγμάτων.

Η μάχη της μανδήλας

Μετά την εκλογή Γκιουλ η επόμενη σημαντική κίνηση αφορούσε νόμο που ψήφισε η Εθνοσυνέλευση ο οποίος επιτρέπει τη χρήση της μαντήλας στους πανεπιστημιακούς χώρους -Φεβρουάριος 2008. Το θέμα πήρε διαστάσεις, οι κεμαλιστές αντέδρασαν και ο στρατός διαφώνησε με δήλωση Μπουγιούκανιτ («είναι γνωστή η θέση του στρατού»).

Οι κεμαλιστές και στο ζήτημα της μανδήλας επικαλέστηκαν τις υποθήκες του Κεμάλ. Θεώρησαν ότι παραβιάζονται οι εντολές του και ότι οπισθοχωρεί ο κοσμικός χαρακτήρας του κράτους προς όφελος του ισλαμικού. Οι κεμαλιστές αναφέρονταν σε νομοθετικές αλλαγές που επέφερε ο Κεμάλ (χρήση του παντελονιού, τέλος στη μαντήλα, εισαγωγή του καπέλου). Αυτές οι αλλαγές ήταν προϊόν της πίστης του Κεμάλ ότι έτσι θα θέσει τέλος στον τουρκικό αναχρονισμό και θα ντύσει τους τούρκους με ευρωπαϊκά πρότυπα. Οι δεκαετίες που πέρασαν απέδειξαν ότι οι διαταγές του Κεμάλ άλλαξαν το «ενδυμα», αλλά δεν άλλαξαν τις διαθέσεις. Ένα μεγάλο μέρος των τούρκων δεν συμπάθησε ποτέ αυτές τις αλλαγές. Έτσι ο φαύλος κύκλος συχνά επανέρχεται.

Εκτιμώ ότι τα ζητήματα αυτά όπως η ενδυμασία ή η μαντήλα δεν αντιμετωπίζονται με νόμους. Δεν μπορεί κάποιο κράτος να νομοθετεί πώς θα ντύνεται ένας πολίτης. Θεωρώ τη χρήση της μανδήλας ως μεσαιωνικό κατάλοιπο που αφαιρεί στοιχεία από την ατομική ελευθερία μιας γυναίκας. Ωστόσο, προτιμώ να αφήνονται τα ζητήματα αυτά στη δικαιοδοσία της προσωπικής ευαισθησίας του κάθε πολίτη, αντί να ρυθμίζονται με κρατικές εντολές όπως έκανε ο Κεμάλ και όπως απάντησε ο Ερντογάν. Τόσο η νομοθετική επιβολή όσο και η νομοθετική ακύρωσή της στην τουρκική επικράτεια συνιστά πράξεις ιδιαίτερες αντίθετες με το σεβασμό στα ατομικά δικαιώματα γι' αυτό και σήμερα αποτελεί αντικείμενο ρήξης ανάμεσα στα δύο τουρκικά ρεύματα.

Είναι βέβαιο ότι το βήμα που έκανε τώρα ο Τ. Ερντογάν, με τη νομοθετική επιστροφή της μανδήλας στα πανεπιστήμια, έχει τη βάση του στη δεύτερη και μεγαλύτερη εκλογική του επιτυχία το καλοκαίρι του 2007 αλλά και στις επόμενες δημοσκοπήσεις που δίνουν στο ΚΑΔ, ποσοστά-ρεκόρ της τάξης του 53%. Η κίνηση αυτή ήταν αχρείαστη για τον Ερντογάν. Λειτουργήσε κοντόφθαλμα γύρω από το ζήτημα της μανδήλας και ένας πολιτικός που κέρδισε τους στρατηγούς στα μείζονα έπεσε στην παγίδα του ασήμαντου και αφαίρεσε πόντους από όσα έως τότε ήταν το συγκριτικό του πλεονέκτημα: ο αιφνιδιασμός και η σταθερότητα σε στόχους. Στην

πολιτική του διαδρομή ο Ερντογάν έδειξε να γνωρίζει τι σημαίνει κινήσεις τακτικής αλλά αυτή τη φορά φαίνεται ότι είτε υπερεκτίμησε την επιρροή του, είτε υποτίμησε την έσχατη γραμμή άμυνας του υπό διαρκή διολίσθηση κεμαλικού κατεστημένου. Χωρίς επαρκή πολιτικό λόγο μπήκε σε μια περιπέτεια από την οποία δύσκολα θα βγει χωρίς τραύματα. Το νομικό σύστημα τον υπονομεύει εκ συστήματος και ο ίδιος έδωσε το πρόσχημα. Έτσι άνοιξε ο δρόμος για νέα περιπέτεια σε μια εποχή που όλα έδειχναν ότι η τετραετία 2007-2011 θα ήταν πιο ομαλή σε σχέση με την περιπετειώδη πρώτη (2003-2007).

Η απειλή του δικαστή

Ο εισαγγελέας του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου Α. Γιαλτσινκαγιά ζήτησε την διάλυση του Κόμματος Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης (ΚΑΔ) του Τ. Ερντογάν με το δικαιολογητικό ότι το κόμμα αυτό «προσπαθεί να μετατρέψει την Τουρκία σε ισλαμικό κράτος υπονομεύοντας τον κοσμικό χαρακτήρα της Τουρκικής Δημοκρατίας». Έτσι το Συνταγματικό Δικαστήριο θα πάρει οριστικές αποφάσεις αφού εκ πρώτης όψευς θεώρησε ότι υπάρχει ζήτημα προς διερεύνηση και γνωμάτευση. Είναι πιθανόν ο Ερντογάν, ο Γκιουλ, ο Αρίντς και άλλα 68 στελέχη του ΚΑΔ να εκπέσουν της πολιτικής τους ιδιότητας όπως ζητά ο εισαγγελέας: Τώρα οι οπαδοί του κεμαλικού αναχρονισμού βρήκαν ως πρόσχημα την υπεράσπιση του «κοσμικού» χαρακτήρα του κράτους που απειλείται από την επιστροφή της μανδύλας στα πανεπιστήμια! Το άλλοθι κυριαρχεί: οι δυνάμεις που δεν έβλεπαν τα πραξικοπήματα των στρατηγών και σήμερα βλέπουν τις εξελίξεις με τα μάτια του Μπουγιούκανιτ, επιχειρούν τις ύστατες προσπάθειες συντήρησης των κεμαλιστών στα πράγματα. Το τελευταίο τους χαρτί είναι η ομάδα των δικαστών. Το δικαστικό σύστημα παραμένει βαθιά συντηρητικό. Ο διορισμός του δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου είναι προνομία του εκάστοτε προέδρου και ο τέως πρόεδρος Α. Σεζέρ αξιοποίησε το χαρτί αυτό

με τον πιο απροκάλυπτο τρόπο. Σήμερα οι δικαστές τύπου Σεζέρ θα κρίνουν την πολιτική συμπεριφορά του ΚΑΔ και των 71 κορυφαίων στελεχών του!

Η σλοβενική προεδρία της ΕΕ απαντώντας στον εισαγγελέα ζήτησε να «γίνει σεβαστή η βούληση των ψηφοφόρων» (17 Μαρτίου 2008), ενώ στην ίδια κατεύθυνση ήταν και η άμεση παρέμβαση του Επιτρόπου Ρεν. Είναι μάλλον απίθανο το Συνταγματικό Δικαστήριο να αποδεχθεί στο σύνολό της την αναφορά του Α. Γιαλτσινκαγιά. Είναι, όμως, πιθανό το Συνταγματικό Δικαστήριο να αποδεχθεί ορισμένες πτυχές της προσφυγής του εισαγγελέα (λ.χ. ισλαμική στροφή με αιχμή την επαναφορά της μανδήλας) και κυρίως να δημιουργήσει ένα κλίμα εντάσεων πάνω στις επιλογές Ερντογάν με στόχο την επιβράδυνση των μεταρρυθμίσεων που η ΕΕ απαιτεί. Οι μεταρρυθμίσεις ήδη καθυστερούν. Η περισσότερη καθυστέρηση περιπλέκει τα πράγματα και οδηγεί ορισμένες εξελίξεις στην πολιτική ρήξη, την πόλωση ανάμεσα στις «δύο Τουρκίες» και την εθνική ομφαλοσκόπηση. Οι κεμαλιστές συνεχίζουν το δικό τους αρνητικό παιχνίδι: δεν μπόρεσαν να νικήσουν στον εκλογικό στίβο γι' αυτό και αισθάνονται καλύτερα δημιουργώντας προβλήματα στον σημαντικότερό τους αντίπαλο.

Η Απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Η απόφαση του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου (ΑΣΔ), την 30η Ιουλίου 2008 στην αναφορά του δικαστή Α. Γιαλτσίνκαγια για να τεθεί τέρμα στην λειτουργία του Κόμματος Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης (ΚΑΔ) και να τεθούν εκτός πολιτικής 71 στελέχη του, ήταν μια πρώτης τάξεως θετική έκπληξη. Έως τώρα όλες οι ανάλογες αποφάσεις του ΑΣΔ, 24 συνολικά, ήταν να τεθούν εκτός νόμου κυρίως τα κόμματα με ισλαμική παράδοση και τα φιλοκουρδικά. Με ψήφους 6 υπέρ και 5 κατά, (αναγκαία πλειοψηφία οι 7 ψήφοι), δεν πέρασε η επιχειρηματολογία

Γιαλτσίνκαγια και το ΚΑΔ (μάλλον για τη τιμή των όπλων), τιμωρήθηκε με στέρση του μισού της ετήσιας κρατικής χορηγίας για το τρέχον έτος. Δεν υπήρξε η απαιτούμενη πλειοψηφία των 7 ψήφων καθώς ο πρόεδρος του ΑΣΔ Χ. Κιλίτς με την ψήφο του έβγαλε την Τουρκία από τον κίνδυνο μιας ανεξέλεγκτης περιπέτειας.

Ο Τ. Ερτνογάν δήλωσε ότι έτσι «εξέλιπε η αοριστία που έφρασε το δρόμο της Τουρκίας», ενώ ο πρόεδρος της εθνοσυνέλευσης Κ. Τοπτάν ήταν πιο συγκεκριμένος λέγοντας ότι «όλα τα κόμματα θα πρέπει να εξετάσουν τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν έτσι ώστε θέματα όπως το κλείσιμο των κομμάτων να γίνονται αρμονικά προς τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και γενικά προς την ευρωπαϊκή νομοθεσία και νομολογία». Ο στρατηγός Γ. Μπουγιούκανιτ δεν θέλησε να σχολιάσει την απόφαση υπενθυμίζοντας, ωστόσο, ότι οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις «ακολουθούν τις κατοχυρωμένες στο σύνταγμα αρχές της κεμαλικής δημοκρατίας και αυτό δεν πρόκειται να αλλάξει».

Ο δημοσιογράφος Μεχμέτ Αλί Μπιράντ δίνει τη δική του εκδοχή στα πράγματα: «προφανώς οι δικαστές σκέφτηκαν πάρα πολύ καλά τις συνέπειες της <απόφασής τους στις σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ, το πώς θα αντιδρούσε η Αμερική, όπως επίσης και την πιθανή απώλεια «status» στη Μ. Ανατολή και στον ισλαμικό κόσμο. Και αυτό επιβεβαίωσε ο Χ. Κιλίτς όταν στην ανακοίνωσή του αναφέρθηκε «στην επιρροή της πολιτικής συγκυρίας στην ψηφοφορία».

Είναι ηλίου φαινότορο ότι το διεθνές περιβάλλον, και ειδικότερα η σαφής προειδοποίηση της ΕΕ ότι τέτοιες πρακτικές δεν συνάδουν με τις σύγχρονες αντιλήψεις περί δημοκρατίας, βάρυναν υπέρ της αθωωτικής απόφασης. Υπό άλλες συνθήκες θα είχαμε διαφορετικό αποτέλεσμα γι' αυτό η τελική απόφαση συνιστά την πιο αποφασιστική νίκη των αρχών της ΕΕ μέσα στην τουρκική επικράτεια. Η ΕΕ, η Γαλλία, η Γερμανία, η Αγγλία, η Σουηδία και

οι ΗΠΑ χαιρέτησαν την απόφαση. Ο Επίτροπος Όλι Ρεν αφού εξέφρασε την ικανοποίησή του για την απόφαση, κάλεσε την τουρκική κυβέρνηση να δώσει επιτάχυνση στη διαδικασία των μεταρρυθμίσεων. Η γαλλική προεδρία κάλεσε «όλους τους παράγοντες στην Τουρκία να επιλύσουν τις διαφορές τους στο πνεύμα του διαλόγου και της διαλλακτικότητας σεβόμενοι το κράτος δικαίου και τις βασικές ελευθερίες».

Η απόφαση του ΑΣΔ κλείνει έναν κύκλο αντιπαράθεσης και επαναφέρει τη συζήτηση στα πραγματικά διλήμματα της χώρας. Μια διαφορετική απόφαση θα έβαζε ωρολογιακή βόμβα στο σύνολο της τουρκικής πολιτικής ζωής με μια πορεία απροσδιόριστων πολιτικών εκρήξεων ανάμεσα στους οπαδούς του Ερντογάν με το κεμαλικό κατεστημένο. Μια πιθανή κατίσχυση του δικαστικού συστήματος επί των αρχών της λαϊκής κυριαρχίας με την Τουρκία υποψήφιο μέλος της ΕΕ, θα σήμαινε το πραγματικό τέλος του ευρωπαϊκού της δρόμου και την ίδια σε μια χωρίς αρχή και τέλος εμφύλια διαπάλη -εκλογές, πρόσωπα εκτός μάχης, επιστροφή του Θλιβερού Μπαϊκάλ.

Σήμερα η απόφαση επιτρέπει στον Ερντογάν να δουλέψει πάνω στο δικό του πολιτικό πρόγραμμα και να ασκήσει την εξωτερική πολιτική που ο ίδιος επιθυμεί. Ιδιαίτερα στο κυπριακό αυτή η εξέλιξη είναι θετική καθώς επιτρέπει να κριθούν χωρίς εσωτερικές ταλαντεύσεις οι πραγματικές επιλογές Ερντογάν στις συνομιλίες για το κυπριακό όπως έχει συμφωνηθεί να αρχίσουν στις 3 Σεπτεμβρίου 2008 ανάμεσα στον πρόεδρο Χριστόφια και τον τ/κ ηγέτη Μ. Α. Ταλάτ.

Ανάπτυξη-οικονομία

Στον τομέα της οικονομίας η Τουρκία παρουσιάζει άνθηση αφού πρώτα ο Ερτνογάν απέσυρε το κράτος από σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες και ενίσχυσε τα κίνητρα για ξένες επενδύσεις. Είναι σημαντικό να υπογραμμίσει κανείς τη νέα σημασία που αναπτύσσει η Τουρκία στον τομέα της ενέργειας. Μια σειρά από σχεδιασμοί (Μπακού-Τσεϊχάν, Αλεξανδρούπολη, υποδομές στη Σαμσουντα) ενδυναμώνουν το ενεργειακό πλεονέκτημά της απέναντι στην ΕΕ και χώρες της Δύσης με ειδικό βάρος στις αποφάσεις. Τα στοιχεία από το αθηναϊκό «Βήμα» είναι πολύ σημαντικά (ρεπορτάζ Β. Κώτσης, 13/08/2006). Η ελληνική Εθνική Τράπεζα εξαγόρασε την τουρκική Finansbank και η Eurobank με έδρα την Αθήνα εξαγόρασε την τουρκική Tekfenbank με 0.5% μερίδιο αγοράς, ενώ παρουσία έχει και η Nona Bank.

Νέα δεδομένα διαμορφώνονται με τη δημιουργία της πρώτης, κοινής ε/τ τράπεζας με την ονομασία «Επιχειρηματική Τράπεζα Αιγαίου» (Business Aegean Bank). Η Aegean Bank θα λειτουργήσει με αρχικό κεφάλαιο ύψους 100 εκ. ευρώ με 50 καταστήματα (30 στην Ελλάδα, 20 στην Τουρκία και 5 σε άλλες χώρες. Η δημιουργία της τράπεζας είναι μια κοινή πρωτοβουλία του Ελληνοτουρκικού Επιμελητηρίου και του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Σμύρνης με πρωταγωνιστές τους Π. Κούτσικο, Ι. Παλαιοκρασσά και Ekrem Demirtas.

Τα στοιχεία από το ρεπορτάζ είναι πολύ ενδιαφέροντα: οι εξαγωγές της Ελλάδας στην Τουρκία το 2005 ήταν 950 εκατομ. ευρώ με την Τουρκία να γίνεται την ίδια χρονιά ο 5^{ος} εμπορικός εταίρος της Ελλάδας- αύξηση 12% μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 2006. Οι εισαγωγές της Ελλάδας από την Τουρκία την ίδια χρονιά έφθασαν τα 1.250 εκατομ. ευρώ.

Τα στοιχεία αυτά βεβαιώνουν την έκταση και την ποιότητα των αλλαγών που έχουν συντελεστεί στην ελληνική κοινωνία απέναντι στην Τουρκία. Κάτι τέτοιο ουδείς θα μπορούσε να διανοηθεί ότι θα μπορούσε να γίνει πριν λίγα χρόνια. Σήμερα εξελίσσονται τα πιο

πάνω και τόσο η πολιτική ελίτ όσο και η κοινή γνώμη τα θεωρεί πλέον μέρος του ε/τ παιχνιδιού. Όταν η Εθνική Τράπεζα ανακοίνωσε την εξαγορά της τουρκικής Finansbank καμμία σοβαρή διαφωνία δεν ακούστηκε που να συνδέεται με τα εθνικά θέματα. Η μόνη διαφωνία που ακούστηκε για την κίνηση της Εθνικής Τράπεζας αφορούσε το τίμημα της εξαγοράς και ότι οι ειδικοί ονομάζουν επιχειρηματικό ρίσκο.

Οι εξελίξεις αυτές φανερώνουν πόσο έχουν αλλάξει οι τρόποι και οι μορφές στις ε/τ σχέσεις. Εάν λ.χ. οι χειρισμοί στο Νταβός το 1988 από τον Α. Παπανδρέου οδήγησαν -κάτω από το βάρος των αντιδράσεων στην κοινή γνώμη και στα ΜΜΕ- στο περίφημο mea culpa, σήμερα όλα φαίνονται θεαματικά διαφορετικά μέσα από τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στο ελληνικό και τουρκικό πολιτικό σύστημα. Οι εξελίξεις όπως αυτές με την εξαγορά της Finansbank και τη δημιουργία της Aegean Bank περνούν πλέον στην ελληνική κοινωνία χωρίς «δεύτερες σκέψεις», χωρίς αντιδράσεις από δυνάμεις που παραδοσιακά είχαν άλλες προγεγίσεις στις ε/τ σχέσεις.

Η Ελλάδα και η Τουρκία μέσα στο 2007 και το 2008 προχώρησαν τη συνεργασία τους στους τομείς της ενέργειας μέσα από τον κοινό «ελληνοτουρκικό αγωγό» στην Αλεξανδρούπολη. Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Κ. Καραμανλής πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Τουρκία στις 23-25 Ιανουαρίου 2008. Ήταν η πρώτη μετάβαση έλληνα πρωθυπουργού στην Τουρκία έπειτα από 48 χρόνια σε ανταπόδοση των δύο επισκέψεων που πραγματοποίησε ο Τ. Ερντογάν στην Αθήνα.

Στο παραγωγικό κομμάτι της επίσκεψης, οι δύο πρωθυπουργοί στήριξαν τη Συμφωνία που υπέγραψαν στην Αθήνα οι δύο Υπουργοί Εξωτερικών Ν. Μπακογιάννη και Αλί Μπαμπατζιάν (4 Δεκεμβρίου 2007) για ορισμένα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης στο Αιγαίο.

Σε δύο θέματα οι δύο πρωθυπουργοί έδωσαν το κύριο βάρος στις συνομιλίες τους στην Άγκυρα: στην ενεργειακή πολιτική με την πρόοδο που συντελείται στους αγωγούς φυσικού αερίου και την περαιτέρω εμπορική συνεργασία. Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στις δύο χώρες κινήθηκε στο ύψος των 3 δις ευρώ το 2007.

Η Τουρκία αναπτύσσει την ενεργειακή της πολιτική ώστε να είναι σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τους μεγάλους περιφερειακούς παίκτες στην Α. Μεσόγειο, τη Μ. Ανατολή και κατ' επέκταση με την ΕΕ. Το ενεργειακό χαρτί της Τουρκίας είναι ιδιαίτερος σημαντικό μια και η γεωγραφική της θέση της παρέχει τη δυνατότητα να είναι κόμβος μεταφοράς ενέργειας σε σχέση με το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο από την Κασπία Θάλασσα.

Ευρωτουρκική αρυθμία

Ο γάλλος πρόεδρος Ν. Σαρκοζί μιλώντας στο συνέδριο του κόμματός του «Ένωση για το Λαϊκό Κίνημα» (UMP) στις 5 Φεβρουαρίου 2008 υποστήριξε ότι η Τουρκία μπορεί να συνδεθεί με την ΕΕ με μία «Προνομιακή Εταιρική Σχέση». Και συμπλήρωσε: «Θέλω να είμαι φίλος της Τουρκίας αλλά δηλώνω ότι η Τουρκία δεν έχει τη θέση της στην Ευρώπη, πολύ απλά επειδή εκτείνεται στη Μικρά Ασία... όλα τα γειτονικά προς την Ευρώπη κράτη, δεν έχουν τον προορισμό να εισέλθουν στην ΕΕ. Αν διευρύνουμε την ΕΕ επ' αόριστον, τότε θα σκοτώσουμε την πολιτική Ευρώπη».

Στο ίδιο συνέδριο η γερμανίδα καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ σημείωσε ότι τα δύο κόμματα - το UMP και το δικό της, η Ένωση των Χριστιανοδημοκρατών (CDU)- συμφωνούν στο γεγονός ότι «θέλουν να προτείνουν στην Τουρκία μία Προνομιακή Εταιρική Σχέση και όχι μία ισότιμη ένταξη».

Στις 5 Μαρτίου 2008 ο Επίτροπος για τη Διεύρυνση Όλι Ρεν ζήτησε από την τουρκική κυβέρνηση να εντείνει τις προσπάθειές της ώστε να τεθούν σε εφαρμογή οι ψηφισμένες μεταρρυθμίσεις και να προωθηθούν καινούριες σύμφωνα με τις δεσμεύσεις που έχουν αναληφθεί. Είναι σαφές ότι το ευρωτουρκικό τρένο κινείται, άλλοτε με αργόσυρτους ρυθμούς και άλλοτε μέσα από εντάσεις. Είναι προφανές ότι η Τουρκία έχει ελαττώσει ταχύτητα, διαισθανόμενη πως η «διαδικασία του ανοικτού τέλους» που συμφωνήθηκε στις 3 Οκτωβρίου 2005, αποκτά νέες δυσκολίες και δεν εμπνέει το ίδιο όπως την πρώτη περίοδο. Οι απόψεις στο Παρίσι και το Βερολίνο που υποστηρίζουν μια «Προνομιακή Σχέση» ανάμεσα στην ΕΕ και την Τουρκία, ακούγονται με ευκρίνεια στο εσωτερικό πεδίο της Τουρκίας, και, ως εκ τούτου, οι διαθέσεις αλλάζουν και οι τακτικές αναπροσαρμόζονται. Ο Τ. Ερντογάν δηλώνει ότι διαθέτει τη βούληση να προχωρήσει αλλά ταυτόχρονα δεν αγνοεί την επιφυλακτικότητα που εσχάτως αναζωπυρώνεται σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες απέναντι στην τουρκική υποψηφιότητα. Αυτή η διαφαινόμενη ευρωτουρκική αρρυθμία μπορεί να αλλάξει μόνο εάν η Τουρκία βελτιώσει τους ρυθμούς της ενταξιακής προσαρμογής της. Η ΕΕ ιστορικά έχει διακριθεί στον τομέα της δημιουργίας νέων λύσεων που να ικανοποιούν τις διάφορες απόψεις, συνεπώς όλα είναι ανοικτά και ίσως -εις βάθος χρόνου- να αναζητηθούν πυλώνες συμμετοχής της στην ΕΕ (π.χ. οικονομία, ανάπτυξη, ασφάλεια) και πυλώνες με ειδική «προνομιακή» συμμετοχή.

Στις 3 Μαρτίου 2008 μια ομάδα τούρκων διανοουμένων (πανεπιστημιακοί, δημοσιογράφοι, καλλιτέχνες) κάλεσε την κυβέρνηση Ερντογάν να διατηρήσει συνεπή γραμμή στη δυτική της πορεία και να υλοποιήσει τις «υποσχέσεις της σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις για την ενταξιακή της πορεία». Η παρέμβαση της ομάδας αυτής ήταν επιθετική προς τον Ερντογάν, και γι' αυτό τον κάλεσαν «να κρατήσει το λόγο του» (Κυπριακό Πρακτορείο Ειδήσεων, 3 Μαρτίου 2008). Η ομάδα αυτή πιστεύει ότι οι δισταγμοί Ερντογάν συνδέονται με εσωτερικές κομματικές σκοπιμότητες και του ζητούν να δώσει νέα ώθηση στις

προσπάθειες για την ενταξιακή διαδικασία γιατί είναι «ο μόνος τρόπος για να διαλυθεί η εντύπωση ότι η Τουρκία απομακρύνεται από τη Δύση και τον υπόλοιπο κόσμο».

Το άρθρο 301

Η συζήτηση γύρω από την κατάργηση του άρθρου 301 του ποινικού κώδικα πέρασε από πολλά στάδια και πολλές δυσκολίες. Η μακρά συζήτηση γύρω από την κατάργησή του, είναι ενδεικτική των δυσκολιών που υπάρχουν στην ενταξιακή πορεία. Στο άρθρο αυτό προβλέπεται ποινική δίωξη για πρόσωπα που προσβάλλουν την «τουρκικότητα». Ο όρος αυτός είναι συνειδητά ασαφής και σε κάθε περίπτωση αντιδραστικός και έχει δώσει το νομικό πλαίσιο για να σταλούν στις φυλακές επιφανείς συγγραφείς, δημοσιογράφοι και καλλιτέχνες. Στην ουσία η ασάφεια του όρου ήταν ένα νομικό παιχνίδι των κεμαλιστών με στόχο τον περιορισμό στην ελευθερία της έκφρασης και την τιμωρία της αδέσμευτης πολιτικής σκέψης με κύριο στόχο την προοδευτική φιλοευρωπαϊκή διάνοηση.

Ο Επίτροπος Όλι Ρεν επανειλημμένα ζήτησε την κατάργησή του και για να προλάβει πιθανές φραστικές αναπροσαρμογές στο άρθρο ζήτησε (5 Μαρτίου 2008) την καθαρή αλλαγή του ώστε να μην παρέχεται στη δικαστική εξουσία η δυνατότητα να κάνει ερμηνείες σχετικά με τον όρο «προσβολή της τουρκικότητας».

Η τουρκική εθνοσυνέλευση στις 29 Απριλίου 2008 ενέκρινε την αναθεώρηση του άρθρου 301 του ποινικού κώδικα με 250 ψήφους υπέρ (ΚΑΔ) και 65 εναντίον. Η βασική αλλαγή αφορά τα εξής δύο σημεία: πρώτο, η προσβολή και η τιμωρία να αφορά την «προσβολή του τουρκικού έθνους» σε αντικατάσταση του όρου «τουρκικότητα» που υπήρχε στην προηγούμενη εκδοχή του και, δεύτερο, θα χρειάζεται ειδική προς τούτο άδεια του Υπουργού Δικαιοσύνης πριν ασκηθεί δίωξη. Παραμένει η πρόβλεψη για επιβολή ποινής αλλά η μέγιστη ποινή μειώνεται από τρία σε δύο χρόνια φυλάκισης.

Η τροποποίηση αυτή προκάλεσε διαφόρων ειδών αντιδράσεις. Το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, το Ρεπουβλικανικό Λαϊκό Κόμμα, απέδειξε ακόμα μια φορά την αντιδραστική φυσιογνωμία του. Ο πρόεδρος της κοινοβουλευτικής του ομάδας Χ. Οκάλι δήλωσε ότι η τροποποίηση έγινε «με παραγγελία της ΕΕ». Η προοδευτική διάνοηση δεν έμεινε ικανοποιημένη γι' αυτό και την αποκάλυψε «άτολμη», ενώ οι ακροδεξιές δυνάμεις την καταδίκασαν ως «προσβολή κατά των αξιών του τουρκισμού».

Ο Επίτροπος Όλι Ρεν δήλωσε ότι η «η τροπολογία αποτελεί ευπρόσδεκτο βήμα προόδου» και προσέθεσε ότι η Επιτροπή «προσδοκά σε περαιτέρω βήματα για την τροποποίηση παρόμοιων άρθρων, ώστε να διασφαλιστεί ότι θα σταματήσουν οι αδικαιολόγητες διώξεις. Οι τουρκικές αρχές οφείλουν τώρα να επικεντρωθούν στην εφαρμογή της μεταρρύθμισης για να εγγυηθούν την πλήρη ελευθερία έκφρασης των πολιτών» (30/4/08).

Συμβούλιο σύνδεσης Τουρκίας-ΕΕ

Το Συμβούλιο Σύνδεσης Τουρκίας-ΕΕ στις 27 Μαΐου 2008 επανέφερε στο προσκήνιο όλο το πλέγμα των ευρωτουρκικών σχέσεων. Στο κείμενο απόφασης κατά τρόπο σαφή επαναδιατυπώνονται οι βασικές υποχρεώσεις που η Τουρκία οφείλει να υλοποιήσει σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο. Είναι πολύ σημαντικό να έχει κανείς υπόψη του όλο το σχετικό υλικό ώστε να γνωρίζει το πού ακριβώς βρίσκονται αυτή την περίοδο οι ευρωτουρκικές σχέσεις.

Ειδικά για το κυπριακό αφιερώνει δύο παραγράφους, επαναλαμβάνοντας τα συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής του Δεκεμβρίου 2007. Η ΕΕ «σημειώνει με λύπη ότι η Τουρκία δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις της για πλήρη και άνευ διακρίσεων εφαρμογή του Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου της Συμφωνίας Σύνδεσης, ούτε σημείωσε πρόοδο όσον αφορά την εξομάλυνση των

σχέσεων της με την Κυπριακή Δημοκρατία». Το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο αφορά την υποχρέωση της Τουρκίας να ανοίξει τα αεροδρόμια και τα λιμάνια της στα υπό κυπριακή σημαία αεροπλάνα και πλοία. Η Τουρκία δεν έχει εφαρμόσει τις πρόνοιές του, αυτές που προκύπτουν ως συμβατικές της ευθύνες απέναντι στην ΕΕ προβάλλοντας μια απαράδεκτη διασύνδεση (άρση της λεγόμενης «απομόνωσης» των τ/κ), κάτι που δεν έχει καμμία σχέση με το Πρωτόκολλο και την ΕΕ αλλά με τις δικές της ευθύνες για επίλυση.

Το κείμενο υπενθυμίζει το Διαπραγματευτικό Πλαίσιο και την Εταιρική Σχέση αναφέροντας ότι «η Ε.Ε αναμένει από την Τουρκία να υποστηρίξει ενεργώς την εν εξελίξει διαδικασία που συμφωνήθηκε την 21η Μαρτίου για συνολική και βιώσιμη διευθέτηση του κυπριακού προβλήματος εντός του πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών και στην ίδια κατεύθυνση με τις αρχές επί των οποίων εδράζεται η Ε.Ε, όπως αυτές καθορίζονται στο άρθρο 6, παράγραφος 1 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης και σύμφωνα με τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών». Επιπλέον, καλεί την Τουρκία να κάνει συγκεκριμένα βήματα, συμβάλλοντας στη δημιουργία εποικοδομητικού κλίματος για την επίτευξη λύσης, ενώ στο πλαίσιο της υποχρέωσης για «ομαλοποίηση» υποδεικνύει προς την Αγκυρα να σταματήσει να εμποδίζει την ένταξη της Κύπρου σε διεθνείς οργανισμούς.

Είναι σημαντικό σημείο στην απόφαση η συστηματική υπενθύμιση κάθε τουρκικής ευθύνης στο κυπριακό- μέτρα για εποικοδομητικό κλίμα, απρόσκοπτη συμμετοχή της Κύπρου σε διεθνείς οργανισμούς, υποστήριξη στη συνολική επίλυση σύμφωνη με τα ψηφίσματα του ΟΗΕ και τις καταστατικές αρχές της ΕΕ.

Στο κεφάλαιο που άπτεται του σεβασμού στις θρησκευτικές ελευθερίες, η ΕΕ υποστήριξε ότι ο τουρκικός νόμος περί Ευαγών Ιδρυμάτων καλύπτει μόνο κάποια από τα σχετικά θέματα, ενώ η εφαρμογή του θα τύχει στενής παρακολούθησης. Τονίστηκε η ανάγκη θέσπισης νομικού πλαισίου, που θα επιτρέπει στις μη

μουσουλμανικές μειονότητες να λειτουργούν χωρίς περιορισμούς, καθώς επίσης και η επαναλειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Επίσης, η ΕΕ με ονομαστική αναφορά σημείωσε την ανάγκη όπως το Πατριαρχείο είναι ελεύθερο να χρησιμοποιεί τον τίτλο «Οικουμενικό». Η ΕΕ εκτιμά ότι το ζήτημα της ονομασίας είναι θέμα εκκλησιαστικό και δεν αφορά τα ενδιαφέροντα του κράτους. Ωστόσο, η τουρκική κυβέρνηση απορρίπτει αυτό το επιχείρημα θεωρώντας ότι ο τίτλος «Οικουμενικός» εμπεριέχει «πολιτικό χρώμα».

Στη δημοσιογραφική διάσκεψη που ακολούθησε μετά τη συνεδρία, ο Προεδρεύων Σλοβένος Υπουργός Εξωτερικών Ν. Ρούπελ, ανέφερε ότι αναμένει από την Τουρκία να υποστηρίξει τη διαδικασία για την επίλυση του Κυπριακού στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών. Ο Ν. Ρούπελ επέμεινε στην απόλυτη ανάγκη συνέχισης των μεταρρυθμίσεων, το σεβασμό των πολιτικών κριτηρίων της Κοπεγχάγης και στην ανάγκη πολιτικού ελέγχου του στρατού. Τόνισε επίσης ότι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερα έμφαση, στην ελευθερία της έκφρασης, τις θρησκευτικές ελευθερίες, την προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών και των παιδιών, καθώς και των συνδικάτων.

Ο Επίτροπος για τη διεύρυνση Ολι Ρεν, ανέφερε ότι το «κλειδί» βρίσκεται στα χέρια της Τουρκίας και η ενταξιακή της πορεία θα εξαρτηθεί από το ρυθμό που η ίδια θα δώσει στις μεταρρυθμίσεις. Απαντώντας σε ερώτηση για το ενδεχόμενο δικαστικής απαγόρευσης πολιτικών κομμάτων στην Τουρκία, είπε ότι οι αποφάσεις που θα ληφθούν πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ευρωπαϊκές δημοκρατικές αρχές και τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Από την πλευρά του ο τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Αλί Μπαμπατσάν τόνισε ότι η Τουρκία έχει μόνο ένα στόχο, την πλήρη ένταξη στην ΕΕ. Επίσης σημείωσε ότι είναι σημαντικό να διατηρηθεί ο σκοπός της πλήρους ένταξης και «ότι τα πολιτικά εμπόδια στους κόλπους της ΕΕ κάμπτουν τον ενθουσιασμό και τα κίνητρα της κυβέρνησής του να προχωρήσει στις μεταρρυθμίσεις».

Την επόμενη ημέρα (28/5) ο Α. Μπαμπτζάν είχε ανταλλαγή απόψεων με τα μέλη της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου γύρω από την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας. Ο Α. Μπαμπτζάν δήλωσε ότι «είμαστε αποφασισμένοι να συνεχίσουμε τις μεταρρυθμίσεις τόσο πολιτικού-νομοθετικές μεταρρυθμίσεις- όσο και τεχνικού χαρακτήρα -σύνταξη οδικού χάρτη- σχετικά με το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της Τουρκίας για την εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο». Τόνισε επίσης ότι «η τουρκική κοινή γνώμη υποστηρίζει τόσο τις μεταρρυθμίσεις όσο και την προοπτική ένταξης» και προχώρησε ένα βήμα πιο κάτω κάνοντας έκκληση στην ΕΕ «να τηρήσει τις υποσχέσεις και τις δεσμεύσεις της αναφορικά με την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην Ένωση».

Οι πιο πάνω δηλώσεις είναι αρκετά διαφωτιστικές ως προς τις απώτερες επιδιώξεις που οι δύο πλευρές του διαλόγου θέτουν σήμερα επί τάπητος. Ο Όλι Ρεν βλέπει το κλειδί να βρίσκεται στα χέρια της Τουρκίας και πέταξε το μπαλάκι της κινητικότητας στο «ρυθμό που η ίδια η Τουρκία θα δώσει στις μεταρρυθμίσεις». Ο Αλί Μπαμπτζάν υπαινίσσεται ότι οι παρεμβάσεις Σαρκοζί και Μέρκελ περί αναθεώρησης του στόχου της πλήρους ένταξης και αντικατάστασής του με μια «Προνομιακή Σχέση» είναι η αιτία που οδηγεί στη μείωση του ενθουσιασμού και κατ' επέκταση στη ελάττωση του ρυθμού υλοποίησης του πακέτου των μεταρρυθμίσεων από την πλευρά της τουρκικής κυβέρνησης. Η έκκλησή του προς την ΕΕ «να τηρήσει τις υποσχέσεις της» αντανακλά ακριβώς αυτό το χάσμα εμπιστοσύνης που παρατηρείται το τελευταίο διάστημα ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Σε κάθε περίπτωση όλες οι προενταξιακές διαπραγματεύσεις αφορούν τη θέληση του κάθε υποψήφιου κράτους να δουλέψει με περισσότερο σύστημα και επιμονή για να επιτύχει τις προϋποθέσεις που η ΕΕ θέτει. Κάθε υποψήφιο μέλος προσαρμόζεται σε γενικά παραδεκτές αξίες και αρχές που η ΕΕ έχει προδιαγράψει. Αυτό το στοιχείο τα υποψήφια κράτη το αποδέχονται εκ των προτέρων, συνεπώς οφείλουν να

προσαρμοστούν σε αυτά τα δεδομένα και δεν μπορεί να υπάρξει «ρύθμιση» για το αντίθετο.

Η Αλλαγή του Συντάγματος

Κεντρικό πολιτικό ζήτημα για τη δημοκρατική εξέλιξη της Τουρκίας παραμένει το ζήτημα της αναθεώρησης του συντάγματος. Ως γνωστόν το σημερινό σύνταγμα είναι προϊόν της δικτατορίας Κ. Εβρέν, συνεπώς παραμένει ένα σύνταγμα που αντιφάσκει με τους κανόνες μιας θεσμικά ανεπτυγμένης δημοκρατικής κοινωνίας. Στο σύνταγμα του '80 οι στρατηγοί επέβαλαν στη συνταγματική τάξη βασικές αρχές της κεμαλικής ιδεολογίας, έτσι ώστε να ελέγχουν την πορεία της χώρας με πρόσχημα τον κεμαλισμό αλλά με πραγματικό στόχο την επιβολή των απόψεών τους πάνω στο σύνολο της πολιτικής ζωής της χώρας. Το πρόσφατο παράδειγμα με τη δίκη του Κόμματος Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο είναι χαρακτηριστικό: ο εισαγγελέας που βασίστηκε σε πρόνοιες του συντάγματος Εβρέν, ζήτησε να κηρυχθούν παράνομα σχήματα και πρόσωπα με βάση τις κατευθύνσεις του σημερινού συντάγματος και την προσχηματική υπεράσπιση των αρχών του «κοσμικού κράτους».

Είναι σε κάθε περίπτωση χρήσιμο να υπογραμμισθεί με σαφήνεια ότι οι κεμαλικές αρχές και οι δημοκρατικές αξίες δυτικού τύπου δεν συμβαδίζουν. Σε μια αυθεντική δημοκρατία πρώτη πηγή εξουσίας είναι η λαϊκή θέληση, η δημοκρατική διαδικασία όπως αυτή εκφράζεται μες την εκλογική πράξη. Στην τουρκική περίπτωση οι αρχές του Κεμάλ (με απόφαση του πολιτικοστρατιωτικού κατεστημένου από το 1960), είναι πάνω από τις δημοκρατικές πρακτικές που καταγράφει κάθε φορά η λαϊκή θέληση. Αυτό συνιστά μια θεσμική εκτροπή από τις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας γι' αυτό το κεμαλικό πρόσχημα χρειάζεται να αποσυρθεί από το συνταγματικό κείμενο και οι νέες διατάξεις να

είναι ευθυγραμμισμένες με τις αρχές απρόσκοπτης, ελεύθερης έκφρασης των πολιτών όπως η ευρωπαϊκή πρακτική έχει υιοθετήσει εδώ και δεκαετίες.

Ο ίδιος ο πρόεδρος του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου Χ. Κιλίτς (αμέσως μετά τη «δίκη» του ΚΑΔ), κάλεσε τους πολιτικούς να αλλάξουν τις συνταγματικές πρόνοιες που αφορούν τις πρόνοιες με τις οποίες τίθενται εκτός νόμου κόμματα για να μην βρεθεί ξανά το δικαστήριο σε αυτή τη θέση όπως με την υπόθεση του ΚΑΔ. Το κεντρικό θέμα δεν είναι η διαπάλη των υπερασπιστών του κοσμικού κράτους με τους μετριοπαθείς ισλαμιστές στους χώρους των δικαστηρίων αλλά η πραγματική αντιπαράθεση πάνω στην πορεία της Τουρκίας μπροστά στην κοινοβουλευτική διαδικασία, δηλαδή μπροστά στην αυθεντική αποτύπωση της θέλησης των τούρκων πολιτών.

Συνεπώς η αναθεώρηση του συντάγματος συνιστά το κορυφαίο πολιτικό στοίχημα για τον Τ. Ερντογάν σε πλήρη αντιστοιχία με τις ευρωπαϊκές μεταρρυθμίσεις. Είναι βέβαιο ότι το κατεστημένο θα προβάλλει εμπόδια και θα επιχειρήσει να ελέγξει το ρυθμό μερικών αλλαγών. Έτσι η μάχη για την πρόοδο απαιτεί καλή προετοιμασία, συνεπή ενημέρωση της κοινής γνώμης και πάνω απ' όλα συμμαχίες με κοινωνικές τάξεις, κινήσεις και άλλα σχήματα που μπορεί να στηρίξουν το εγχείρημα. Οι τάσεις αυτάρκειας που εκδηλώνει συχνά ο Τ. Ερντογάν καθώς και η αδυναμία του να εκτιμήσει με ακρίβεια τη βαρύτητα που έχει η κριτική συμπόρευσή του με τα φιλελεύθερα κινήματα που υποστηρίζουν την ένταξη στην ΕΕ, οδηγούν σε απώλεια πολιτικού χρόνου, σε εσωτερικές ρήξεις που κοστίζουν στην -έστω- με μικρά βήματα μεταρρυθμιστική προσπάθεια της χώρας.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΡΓΚΕΝΕΚΟΝ

Η τουρκική αστυνομία με εντολή του Εισαγγελέα Κωνσταντινούπολης στις αρχές Ιουλίου 2008 άρχισε να συλλαμβάνει απόστρατους στρατιωτικούς, δημοσιογράφους, κεμαλιστές πανεπιστημιακούς και εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου. Κοινό τους χαρακτηριστικό η κατηγορία για συμμετοχή τους στην παρακρατική οργάνωση «Εργκένεκον». Σύμφωνα με τις πληροφορίες και το σχετικό κατηγορητήριο ομάδα με ακροδεξιό πολιτικό προσανατολισμό οργάνωσαν παράνομο μηχανισμό για να «σώσουν» την Τουρκία από την κυβέρνηση Ερτνογάν και τους κινδύνους για του έθνος που αυτό συνεπάγεται. Μέσα στα ντοκουμέντα που έχουν έως τώρα αποκαλυφθεί σχετικά με τη δομή και τους στόχους της περιλαμβανόταν και το σενάριο για δολοφονίες πολιτικών που η οργάνωση θεωρεί ως «επικίνδυνους», με κορυφαίο στη λίστα τον Τ. Ερτνογάν. Στο θεωρητικό επίπεδο η οργάνωση ξεκινούσε από το φόβο της παγκοσμιοποίησης η οποία λόγω του ανοικτού της χαρακτήρα θα οδηγούσε στην «παρακμή» ή και στη «διάλυση» της Τουρκίας. Συνεπώς η παράνομη οργάνωση είχε αυτοδιορισθεί ως προστάτης μιας Τουρκίας που περιβάλλεται από εχθρούς και οργανώθηκε για να εμποδίσει ακόμα και με τις σφαίρες τους «εχθρούς» τούρκους.

Μια σημαντική πτυχή της υπόθεσης Εργκένεκον αφορά την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και ειδικότερα στο κυπριακό. Σύμφωνα με αποκαλύψεις του τουρκικού τύπου (περιοδικό Nokta και εφημερίδα «Ραντικάλ») οι ηγέτες της οργάνωσης αυτής κινητοποιήθηκαν στο έπακρον σχεδιάζοντας πραξικόπημα για να εμποδίσουν την αποδοχή από την κυβέρνηση Ερτνογάν του σχεδίου λύσης του ΟΗΕ για το κυπριακό (2004). Η Άγκυρα πήρε νέες αποφάσεις για το κυπριακό και δεν στήριζε πλέον τον ακροδεξιό ηγέτη των τ/κ Ρ. Ντενκτάς οποίος απέρριπτε κάθε ιδέα συμβιβασμού με τους ε/κ και πίστευε ότι η λύση δόθηκε το 1974 και το 1983 (λύση «δύο κρατών», που θα ζουν δίπλα-δίπλα). Στις συνομιλίες για λύση στη Νέα Υόρκη η (Φεβρουάριος 2004) η Τουρκία υποχρέωσε τον τ/κ ηγέτη να παραμείνει στο τραπέζι των

συνομιλιών και να συζητήσει στη βάση των αποφάσεων του ΟΗΕ. Ο υφυπουργός εξωτερικών της Τουρκίας Ο. Ζιγιάλ που ήταν παρών στη Νέα Υόρκη και ακολουθούσε τις εντολές του ΥΠΕΞ Α. Γκιουλ με τη φράση «εδώ δεν θα διακοπούν οι συνομιλίες. Εάν υπάρξουν δυσκολίες θα τις συζητήσετε μαζί μου. Θα γίνει αυτό που θα πω εγώ...», υποχρέωσε τον Ντενκτάς να παραμείνει στο τραπέζι των συνομιλιών. Αυτό ήταν μια εξέλιξη που δεν αποδέχθηκε ο Ντενκτάς, και όπως λένε τα στοιχεία της προανάκρισης για την Εργκένεκον, ο τ/κ ηγέτης ήταν σε ευθεία επαφή με στρατηγούς που ανήκαν στην οργάνωση με κοινό στόχο την διενέργεια πραξικοπήματος για την ανατροπή του τούρκου πρωθυπουργού. Ο τέως αρχηγός του ναυτικού ναύαρχος Ο. Ορνέκ στο αποκαλυφθέν ημερολόγιό του γράφει ότι « η κυβέρνηση του ΚΑΔ με το να εγκρίνει το σχέδιο του ΓΓ του ΟΗΕ Κ. Ανάν πρόδιδε την πατρίδα. Για το λόγο αυτό έπρεπε να αποκαθλωθεί...».

Το σχέδιο ανατροπής του Ερτνογάν δεν είχε την έγκριση της ηγεσίας των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων και ο ίδιος ο αρχηγός τους Χ. Οζκιόκ ήταν αντίθετος με αυτό το σενάριο, ίσως, δε να ενημέρωνε και το πρωθυπουργικό γραφείο για τη βασιμότητα αυτής της κίνησης. Είναι πάντως βέβαιο ότι ο ίδιος εκείνη την περίοδο απέφευγε να τρώει σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις από το φόβο δηλητηρίασης...

Ο ρόλος του Ρ. Ντενκτάς στην όλη υπόθεση φαίνεται να είναι πρωταγωνιστικός. Σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες στα χέρια του Τ. Ερτνογάν έφθασαν πληροφορίες για τη βαθιά του συμμετοχή στην Εργκένεκον και ταυτόχρονα εισηγήσεις για τη σύλληψή του όπως έγινε ήδη με τέσσερις στρατηγούς. Ο Τ. Ερτνογάν για λόγους που συνδέονται με την ιστορική διαδρομή του Ντενκτάς στο χώρο των τ/κ απέρριψε την εισήγηση. Η τουρκική ακροδεξιά διέθετε σταθερούς δεσμούς με την για δεκαετίες απόλυτη ντενκτασική εξουσία πρώτα στους τ/κ και αργότερα στην κατεχόμενη Κύπρο. Αυτή η αποκάλυψη βεβαιώνει την από μακρού χρόνου διασύνδεση κύκλων της τουρκικής ακροδεξιάς με το ντενκτασικό κατεστημένο.

Έως τώρα έχουν συλληφθεί 86 άτομα και η δίκη τους έχει καθορισθεί για τις 20 Οκτωβρίου 2008. Ήδη η τουρκική δικαιοσύνη (16 Ιουλίου 2008) διατύπωσε κατηγορίες κατά δύο απόστρατων αξιωματικών που θεωρούνται ύποπτοι για την κλοπή χειροβομβίδων που θα χρησιμοποιούνταν στην απόπειρα ανατροπής του Ερντογάν σύμφωνα με τους σχεδιασμούς της Εργκένεκον. Είναι η πρώτη φορά στη σύγχρονη τουρκική ιστορία που οι υπονομευτές της δημοκρατικής ομαλότητας βρίσκονται στην πλευρά των κατηγορουμένων. Το «βαθύ κράτος» συνήθισε να διαμορφώνει τις εξελίξεις και να λαμβάνει κάθε απόφαση στη βάση των αρχών του κεμαλισμού περιφρονώντας τις διαθέσεις και τις ψήφους των πολιτών. Σήμερα τα πράγματα αλλάζουν και η αποκάλυψη της δράσης της Εργκένεκον είναι ένα σοβαρό βήμα μπροστά.

Ο Ερντογάν και οι Κούρδοι

Ο Τ. Ερντογάν διατηρεί μια μοναδική σχέση με τους κούρδους που κατοικούν στην τουρκική επικράτεια. Αυτός πρώτα τους έδωσε υποσχέσεις και αυτοί του έδωσαν πολιτική ανοχή. Αυτός μετά άλλαξε τη ρητορική του και αυτοί γύρισαν την πλάτη στα φιλοκουρδικά κόμματα ψηφίζοντας το κόμμα του Ερντογάν. Αυτός ανακοίνωσε έργα στις κουρδικές ζώνες και αυτοί με τη σειρά τους τον στηρίζουν ακόμα και στις δικαστικές περιπέτειες που έχει με το βαθύ κράτος. Αυτή η ιδιόμορφη σχέση μεγάλου μέρους του κουρδικού πληθυσμού με τον Τ. Ερντογάν απέκτησε νέο περιεχόμενο με την επίσκεψή του στην νοτιοανατολική Τουρκία και την παρουσίαση στο Ντιγιάνπακιρ του αναπτυξιακού προγράμματος για την αντιμετώπιση της φτώχειας στις 28 Μαΐου 2008. Ο τούρκος πρωθυπουργός ανακοίνωσε δέσμη μέτρων προς το σκοπό αυτό όπως:

1 Η κυβέρνηση θα επενδύσει 11.6 δις δολάρια από τον κρατικό προϋπολογισμό από το 2008 έως το 2012 για να βελτιώσει τις

υποδομές, τα αρδευτικά έργα και την απασχόληση στην περιοχή. Θα διατεθεί επίσης το ποσόν των 12.2 δις σε τουρκικές λίρες από άλλες πηγές εκτός του κρατικού προϋπολογισμού (εφ/δα *Cyprus Weekly*, 30 Μαΐου 20080).

2 Παράλληλα με τα πιο πάνω μέτρα ο Ερτνογάν ανακοίνωσε τη λειτουργία κρατικού τηλεοπτικού καναλιού στην κουρδική γλώσσα και σε άλλες γλώσσες της περιοχής, ενώ από το 2006 ιδιωτικοί σταθμοί εκπέμπουν στην κουρδική γλώσσα.

3 Ο Τ. Ερτνογάν στο κουρδικό ακροατήριο του Ντιγιάμπακιρ δεν έκρυψε τις απώτερες επιδιώξεις του: «ο εχθρός της τρομοκρατίας είναι ένα περιβάλλον ανάπτυξης και ελευθερίας... καθώς αυτά τα δύο θα δυναμώνουν η τρομοκρατία θα ηττάται...». Ο Ερτνογάν θέλησε να κάνει σαφές στο κουρδικό ακροατήριό του ότι το Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (PKK) παραμένει ο πρώτος εχθρός και υπογράμμισε: «Πρωθούμε πολιτικά, στρατιωτικά, διπλωματικά, πολιτιστικά και οικονομικά μέτρα. Όλα μαζί...».

Ως γνωστόν χερσαίες δυνάμεις των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων εισέβαλαν επανηλειμμένα στο έδαφος του Β. Ιράκ και η τουρκική αεροπορία βομβάρδισε την ίδια ζώνη μέσα στο 2008 πολεμώντας τους αντάρτες του PKK, κάτι έγινε κατορθωτό μετά από διαβουλεύσεις σε υψηλούς τόνους με την Ουάσιγκτον.

Ο τούρκος πρωθυπουργός εδώ και τρία χρόνια παρουσίασε μια εξαιρετικά πρωτότυπη άποψη για την «εθνική ταυτότητα» και τις «υποταυτώτητες» στην Τουρκία, γεγονός που του επέτρεψε να αλλάξει εν μέρει την παραδοσιακή, κεμαλική αντίληψη ότι μέσα στην Τουρκία κατοικούν μόνο τούρκοι. Ο Ερτνογάν αναγνώρισε στο θρησκευτικό στοιχείο το χαρακτήρα μιας «υπερεθνικής ταυτότητας» που έχει το χαρακτήρα της συνεκτικής δύναμης απέναντι στις «υποταυτώτητες» που συνιστούν οι διάφορες «εθνικές ομάδες», (*Anatolia News Agency*, 6/12/2005). Ο Τ. Ερτνογάν παραδέχθηκε δημόσια αυτό που κανένας άλλος τούρκος πρωθυπουργός δεν είπε έως τώρα: «η Τουρκία είναι χώρα που

αποτελείται από εθνικές ομάδες. Υπάρχουν τούρκοι, κούρδοι, λαζοί, κιργίσιοι, γεωργιανοί, αμπχάζιοι, αλβανοί και βόσνιοι και είναι όλοι σε ανάμειξη. Υπάρχει ένα σημαντικό πράγμα που ενώνει αυτές τις εθνικές ομάδες μεταξύ τους και αυτό είναι η θρησκεία. Το 99% των τούρκων είναι μουσουλμάνοι. Οι κούρδοι αντιπροσωπεύονται στο κοινοβούλιο, διορίζουν ανώτερους επισήμους. Είναι επίσης ανάμεσα στους ξεχωριστούς επιχειρηματίες της Τουρκίας. Πολίτες με κουρδική καταγωγή δεν ζουν σε ένα μόνο μέρος της Τουρκίας αλλά παντού στη χώρα. Ωστόσο, στη νοτιοανατολική περιοχή της Ανατολίας ζει η πλειοψηφία των πολιτών με κουρδική καταγωγή».

Στην ίδια κατεύθυνση κινούμενος ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Α. Γκιουλ και νυν πρόεδρος της χώρας προσέθεσε τα πιο κάτω: «Η ύπαρξη μειονοτήτων στην Τουρκία έχει αναγνωριστεί από την εποχή της Συνθήκης της Λωζάνης. Και οι μειονότητες θα έπρεπε να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους. Αν υπάρχουν προβλήματα, είμαστε διατεθειμένοι να προστατεύσουμε αυτά τα δικαιώματα. Είναι όλοι τούρκοι πολίτες. Οι οποιεσδήποτε διαφορές είναι τεχνητές. Επί χρόνια τούρκοι, κούρδοι, βόσνιοι, τσετσένοι-όλοι μουσουλμάνοι- έζησαν μαζί. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είχαμε προβλήματα. Αλλά αυτά τα προβλήματα πρέπει να επιλυθούν εντός του ευρύτερου δημοκρατικού πλαισίου...στο παρελθόν δεν υπήρχαν εκπομπές στην κουρδική γλώσσα...» (εφημερίδα «η Καθημερινή», 18/12/2005).

Είναι πρόδηλο ότι ο Τ. Ερτογάν έδωσε την πιο προωθημένη άποψη σχετικά με τις μειονότητες στην Τουρκία, έστω και εάν την «προστατεύει» κάτω από το θρησκευτικό μανδύα. Γι' αυτό το λόγο, ένα μεγάλο μέρος του κουρδικού πληθυσμού τόσο στα χρόνια που ο Ερτογάν ήταν δήμαρχος Κωνσταντινούπολης όσο και τώρα που είναι στην πρωθυπουργία βλέπει ότι κάτω από το σημερινό συσχετισμό των κομματικών δυνάμεων η πολιτική του δίνει περισσότερα πλεονεκτήματα σε αυτούς παρά η πολιτική οποιοσδήποτε άλλου και ασφαλώς κανενός κόμματος με κεμαλικές αντιλήψεις. Είναι εξαιρετικό ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς το

ότι ο Ερντογάν συνολικά πλεονεκτεί ακόμα και έναντι των φιλοκουρδικών -κατ' ακρίβειαν κουρδικών κομμάτων- στις εκλογικές περιφέρειες στην Α. Τουρκία όπου κατοικεί η μεγάλη κουρδική μειονότητα. Είναι πιθανόν πολλοί κούρδοι να προτιμούν αυτόν τον ηγέτη που μπορεί, έστω και εν μέρει, να αλλάξει τη μοίρα τους τώρα, παρά να αναμένουν κάτι πιο σημαντικό στο απώτερο μέλλον. Είναι επίσης πιθανό ένα μέρος των κούρδων να επιλέγει την περισσότερη σύνδεση με την κρατική μηχανή, γεγονός που ευνοεί το ΚΑΔ. Τα μέτρα που ανακοίνωσε ο Ερντογάν για την ανάπτυξη της περιοχής του Ντιγιάμπακιρ θα ενισχύσουν περαιτέρω την επιρροή του ανάμεσα στους κούρδους. Οι δημοτικές εκλογές πλησιάζουν (Μάρτης, 2009), ενώ παραμένει πιθανή η προκήρυξη πρόωρων βουλευτικών εκλογών εάν το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο κάνει δεκτή την εισήγηση Εισαγγελέα να τεθεί εκτός νόμου το ΚΑΔ με την κατηγορία της υπονόμευσης της κοσμικότητας του κράτους.

Η εκδίκηση της ιστορίας είναι μέρος της τουρκο-κουρδικής σύγκρουσης. Μεγάλος αριθμός κούρδων στηρίζει κάθε φορά εκείνον που το τουρκικό βαθύ κράτος επιθυμεί να εξοντώσει. Σήμερα πολλοί κούρδοι ψηφίζουν το ΚΑΔ αντί του κουρδικού ΗΑΔΕΡ. Αυτό πιθανό να φανερώνει μια ρεαλιστική προσέγγιση από μέρους τους, στήριξη έστω και στα μικρά βήματα που ο Ερντογάν υλοποιεί, και μια προσπάθεια να ενταχθούν στο σύστημα εξουσίας με τους δικούς τους όρους-στήριξη με ανταλλάγματα, ψήφος με περισσότερους κούρδους βουλευτές στην τουρκική εθνοσυνέλευση. Ήδη σημαντικός αριθμός κούρδων έχει εκλεγεί στην βουλή στις εκλογές του 2007.

Η ΕΕ διατηρεί αμείωτη την πίεση πάνω στην κυβέρνηση Ερντογάν ώστε να εφαρμόσει με ταχύτερους ρυθμούς τις ψηφισμένες μεταρρυθμίσεις για την ανατολική Τουρκία, ενώ οι γενικότερες ρυθμίσεις στο κεφάλαιο «ανθρώπινα δικαιώματα», τυγχάνουν ευρύτερης απήχησης στις ανατολικές επαρχίες. Τα έργα ανάπτυξης που υλοποιεί η κυβέρνηση Ερντογάν αποτελούν σε κάθε περίπτωση το κλειδί για τις μελλοντικές σχέσεις του

Ερτνογάν με τους κουρδικούς πληθυσμούς. Οι εξαγγελίες συχνά υλοποιούνται με βραδείς ρυθμούς. Εάν οι υποσχέσεις υλοποιηθούν σε εύλογο χρονικό διάστημα, είναι βέβαιο ότι η οικονομική ανάπτυξη θα αλλάξει την πολιτική φυσιογνωμία της περιοχής και ο κουρδικός πληθυσμός θα δώσει περαιτέρω υποστήριξη στις προσπάθειες εκδυτικισμού της χώρας που καταβάλλει το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης του Τ. Ερτνογάν.

Το κομματικό σύστημα

Οι κριτικές παρεμβάσεις των οργανωμένων δυνάμεων και πολιτών με προοδευτική φιλοευρωπαϊκή κατεύθυνση είναι πολύ χρήσιμες σε αυτή την πολύπλοκη διαδρομή. Η δυτική πορεία χρειάζεται κριτική υποστήριξη, χρειάζεται πίεση από τα κάτω, όχι μόνο για να ισορροπεί απέναντι στην αντιδραστική κεμαλική άρνηση αλλά και να αποτελεί μηχανισμό πίεσης απέναντι στις καθυστερήσεις που παρουσιάζει η έμπρακτη υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων που έχει έως τώρα ψηφίσει η κυβέρνηση Ερτνογάν. Είναι τελείως διαφορετική υπόθεση οι θέσεις των κεμαλιστών από τις κριτικές των προοδευτικών τούρκων που θέλουν πιο σαφή και γρήγορη ευρωπαϊκή πορεία. Η τουρκική ιδιομορφία έχει ονοματεπώνυμο: μεγάλη, προοδευτική, ιδεολογικά ευρωπαϊκή παράταξη δεν υπάρχει στον πολιτικό χάρτη της χώρας. Οι άλλοτε ευρωπαϊστές έγιναν υποχείρια των στρατηγών. Το Ρεπουβλικανικό Λαϊκό Κόμμα με επικεφαλής τον Ν. Μπαϊκάλ που αυτοπροσδιορίζεται «σοσιαλδημοκρατικό», έγινε το εφαλτήριο του αντιδραστικού κεμαλισμού και όργανο προώθησης των πιο αντιδημοκρατικών μεθοδεύσεων των στρατηγών. Το Κόμμα της Εθνικιστικής Δράσης του Ν. Μπαχτσελί εκφράζει κοινωνικά αναχρονιστικές δυνάμεις, συσπειρώνει στις τάξεις του όλες εκείνες τις δυνάμεις που θέλουν την Τουρκία κλειστοφοβική, που αμφισβητούν τον ευρωπαϊκό δρόμο και που θέλουν τη χώρα τους πιο επιθετική απέναντι σε κάθε «εχθρό», είτε εσωτερικό είτε εξωτερικό. Για την τουρκική ακροδεξιά η Ε.Ε. συνιστά σε αυτή την περίοδο την κυρίαρχη

απειλή. Το απόλυτο αίσθημά τους είναι πως η Ευρώπη θέλει να διαμελίσει τη χώρα τους, ενώ δεν λείπουν και εκείνοι που πιστεύουν ότι η ΕΕ σημαίνει μια «νέα Συνθήκη των Σεβρών». Το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης δεν έχει βρει συμμάχους, ούτε μπορεί να κάνει εύκολα συνεργασίες σε κυβερνητικό επίπεδο, γι' αυτό πολύ δύσκολα μπορεί να καταστεί ισχυρή πολιτική δύναμη. Είναι κόμμα ανάδελφο παρ' όλο που διατηρεί ένα αξιόλογο εκλογικό ποσοστό της τάξης του 8 με 10%.

Ο Τ. Ερτνογάν, αν και κουβαλάει στις πλάτες του τις αντιφατικές του ισλαμικές ρίζες, στην πράξη έδωσε μεγάλη ώθηση στην πορεία προς την ΕΕ. Αυτή την περίοδο εξαιτίας της απουσίας μιας μεγάλης μεταρρυθμιστικής δύναμης, αποτελεί την πιο αξιόπιστη λύση για να προχωρήσουν οι μεταρρυθμίσεις γι' αυτό και η ΕΕ στηρίζει την πολιτική του με πολλούς τρόπους. Ταυτόχρονα στην Τουρκία πολιτική ασκούν και άλλες δυνάμεις πέρα από εκείνες που ανήκουν στο κομματικό σύστημα. Η βιομηχανική κοινότητα κυρίως μέσα από την οργάνωση του TUSIAD επηρεάζει εξελίξεις με τις παρεμβάσεις της αλλά και γιατί επιφανή μέλη του είναι ιδιοκτήτες μέσων μαζικής ενημέρωσης και έτσι διαμορφώνουν την κοινή γνώμη. Είναι βέβαιο ότι το κεμαλικό κατεστημένο προσέχει ιδιαίτερος τις παρεμβάσεις του TUSIAD.

Οι δύο αλήθειες

Τα πιο πάνω φανερώνουν δύο αλήθειες: η μια λέει ότι η Τουρκία αλλάζει, έχει προχωρήσει. Δεν είναι ίδια με την Τουρκία των Ετσεβίτ. Η άλλη αλήθεια λέει ότι ταυτόχρονα μένουν πολλά να γίνουν: ο στρατός ακόμα αποτελεί τροχοπέδη μοναδική σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Το παράδειγμα με το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (ΣΕΑ) είναι χαρακτηριστικό. Η ΕΕ ζήτησε να γίνει «συμβουλευτικό σώμα» όπως ισχύει στις δυτικές χώρες. Με νομοθετικές τροποποιήσεις έγιναν κάποιες αλλαγές στο ΣΕΑ (μείωση του αριθμού των στρατιωτικών που συμμετέχουν, ο

γραμματέας του να μην προέρχεται από τις τάξεις του στρατού), αλλά αυτό συνεχίζει να διατυπώνει ισχυρές θέσεις μια φορά το μήνα για όσα θεωρεί ζητήματα «εθνικής ασφάλειας» και εκείνο επιχειρεί να καθορίζει την έννοια της «εθνικής απειλής».

Στην ιστορία της ΕΕ καμία άλλη υποψήφια χώρα δεν ξεκίνησε ενταξιακές διαπραγματεύσεις με τόσο χαμηλές επιδόσεις σε θέματα έκφρασης και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ένα ευρωπαϊκό αίτημα υπάρχει μπροστά στον Ερντογάν: επιτάχυνση των μεταρρυθμίσεων, όπως συμφωνήθηκε με την ΕΕ. Ένας νέος κύκλο πολιτικής δράσης πιέζει τον Ερντογάν: η ψήφιση νόμων και η πραγματική εφαρμογή τους - ιδιαίτερα στην Α. Τουρκία- η πολύπλοκη και δυσχερής προσπάθεια για συνταγματική αναθεώρηση, η περισσότερη αυτονομία από τους στρατηγούς και η συνέχιση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Αυτή την εντολή έδωσε η πλειοψηφία των τούρκων στον Ερντογάν στις 22 Ιουλίου 2007.

Ωστόσο, η σύγκριση είναι σαφής: κάτω από τις προηγούμενες συνθήκες ο Ερντογάν θα είχε τη τύχη του Ερμπακάν, ενώ σήμερα ένας εισαγγελέας ονόματι Α. Γιαλτσίνκαγια προσπαθεί να αλλάξει το ρου των εξελίξεων. Γι' αυτό η ΕΕ στηρίζει ανοικτά τον Ερντογάν με επίσημη επίσκεψη στην Τουρκία του προέδρου της Επιτροπής Χ. Μ. Μπαρόσο και του Επιτρόπου Όλι Ρεν στις 14 Απριλίου 2008 και με ομιλία Μπαρόσο στην τουρκική εθνοσυνέλευση. Ο πρόεδρος της Επιτροπής ζήτησε σεβασμό απέναντι στη λαϊκή ψήφο όπως αυτή εκδηλώθηκε στις 27 Ιουλίου 2007 και με την οποία ο Τ. Ερντογάν ηγείται του πλειοψηφούντος κόμματος με ποσοστό 47%.

Ορισμένοι πιστεύουν ότι η Τουρκία είναι ακίνητη, ότι τίποτα δεν αλλάζει ή κυρίως τίποτα δεν μπορεί να αλλάξει. Αυτή η ανάλυση, κατά την άποψή μου, είναι μια επιφανειακή προσέγγιση η οποία έμεινε καθηλωμένη σε δεδομένα μιας άλλης εποχής. Αρνείται να δει τις αλλαγές και κυρίως αρνείται να διαπιστώσει το πλαίσιο

μέσα στο οποίο γίνονται αυτές οι προσαρμογές. Οι αλλαγές ορισμένες φορές είναι πιο εμφανείς, άλλοτε λιγότερο εμφανείς. Αυτή, η Τουρκία των αντιφάσεων, εκτιμώ ότι είναι η Τουρκία με την οποία η Κύπρος θα προσπαθήσει να επιλύσει το κυπριακό στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Είναι μια ουτοπία να περιμένει κανείς πρώτα η Τουρκία να γίνει...Σουηδία και μετά να επιχειρήσει προσπάθειες. Γι' αυτό πιστεύω ότι το κλειδί της λύσης -στις παρούσες ισορροπίες ισχύος- είναι η αξιοποίηση του στρατηγικού πλεονεκτήματος της ΕΕ με τη συμμετοχή της Κύπρου ως πλήρες μέλους σε αυτήν.

Η ΕΕ έχει τις δυνατότητες να δώσει πειστικές απαντήσεις στις αντιφάσεις που η Τουρκία παρουσιάζει, να ασκεί τον εποπτικό της ρόλο σε μεταβατικά χρονοδιαγράμματα και να εγγυηθεί τώρα και μέσα στο χρόνο τις καλύτερες ημέρες για όλη την Κύπρο.

Τα πράγματα δεν είναι απλά, ούτε ποτέ ήταν. Γι' αυτό σε κάθε συγκυρία είναι εθνικά ωφέλιμο να αναλύει κανείς με ορθολογισμό τις εξελίξεις, να αξιοποιεί τα πλεονεκτήματά του και να επιχειρεί να κερδίζει το μέγιστο, υπό τις περιστάσεις, όφελος για τους στόχους που θέτει και που είναι σε θέση να φέρουν πιο κοντά την υλοποίηση μιας σημαντικής συλλογικής επιδίωξης. Συνεπώς είναι εθνικά επωφελής η δυτική πορεία της Τουρκίας. Με σαφείς όρους και προσδιορισμένες προϋποθέσεις που θέτει η ΕΕ αλλά και που μπορούν να θέσουν ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ. Μια Τουρκία που βελτιώνει τους δείκτες της δημοκρατικής οργάνωσης και της οικονομικής ανάπτυξης καθίσταται πιο αξιόπιστος συνομιλητής, αφού η ΕΕ είναι σε θέση να αποτελεί τον εξισορροποποιητικό παράγοντα πάνω σε κείμενα που σχετίζονται με τις προσπάθειες για την επίλυση μεγάλων ευρωπαϊκών προβλημάτων.